

הגעלת כלים לפסח

הותר בכלי משום דהמים נסרחו וחוזרין ונבלעין בכלי, אם נתן במים דבר מר עד שנסרחו המים ונפסלו מאכילת אדם, שפיר עלתה הגעלה לכלי... כיון דהמים נסרחו אינם אוסרים את הקדירה שלא נאסרו מפליטת הקדירה כיון דהפליטה מסרחת מיד.

ב. רחיצה בקרים אחר ההגעלה

כתב הטור:

טור אורח חיים סימן תנב:

כתוב בתשובה על שם רש"י, שמיד לאחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשוטפן מיד במים קרים, שלא יחזרו ויבלעו ממים הרותחין שעליהם. וכ"כ רב האי, וכן נוהגין.

הרא"ש תמה על המנהג:

רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ה סימן לו:

נהגו העולם לשפוך מים צוננין על הכלי. תימה מה תועלת יש בזה, אי משום להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע בו בזה אין תקנה כי מיד כשהוציאוהו מן המים הרותחין עם עלייתו הוא בולע, כי אי אפשר לצמצם כל כך למהר ולשפוך עליו. ועוד כי אפילו בתוך המים הוא חוזר ובולע את פליטתו.

אף על פי כן, למעשה התקבל המנהג לשטוף את הכלי לאחר ההגעלה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תנב סעיף ז:

נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד.

יחד עם זאת, כתבו האחרונים שאם לא שטף אינו מעכב:

עטרת צבי אורח חיים סימן תנב ס"ק ה:

אם לא שטף אינו אסור, משום דשטיפה זו אינה משום תועלת להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע, דאי משום תועלת זה אם כן אין תקנה בזה... אלא משום מנהג נהגו כן ולא מצד הדין.

טעם למנהג שטיפת הכלי בצונן כתב ערוך השלחן:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תנב סעיף כ:

פשוט הוא דאם לא שטפו בצוננים לית לן בה. וכמדומני שהעולם לא נהגו זה רק בפסח, ואולי זכר למקדש (שבקדשים גזירת הכתוב שצריכים לעשות הגעלה ושטיפה - ראה זבחים צו).

ג. הגעלת כלים לפני הפסח

כתבו הראשונים, שכאשר מגעילים כלים לפסח לפני זמן איסור חמץ, אין חובה להקפיד על כך שהכלי לא יהיה 'בן יומ' או שיהיו במי ההגעלה שישים כנגד בליעת החמץ שבכלי, כיוון שהחמץ בזמן זה עוד מותר באכילה:

הר"ן על הרי"ף שם:

בחמץ לפני זמנו דהיתרא בלע, מגעילין אותן אפילו בני יומ ואף על פי שאין במים ס', משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם - חמץ בכלים וכלים במים ותרווייהו דהיתרא, ובהכי סגי.

לאור זאת כתב השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תנב סעיף א:

יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומ או לאו (או אם יש שישים במים נגד כלי שמגעיל או לאו).

הקדמה:

לקראת 'חג המצות' אנחנו מכשירים את המטבח והכלים בכדי לאפשר את השימוש בהם בפסח. בגיליון הקודם למדנו שאופן ההכשרה נקבע על פי דרך השימוש בכלי. בגיליון זה נעסוק בהכשרה באמצעות 'הגעלה'.

❖ **האם חובה להשבית את הכלים למשך 24 שעות לפני ההגעלה? האם מותר להגעיל כלים בחול המועד פסח?**

א. פעולת ההגעלה

הלכה פסוקה היא, שכלים שתשמישם על ידי מים חמים, ניתן להכשירם בהגעלה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תנא סעיפים ד-ה:

כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון.

❖ **אם בהגעלה הטעם יוצא מתוך הכלי אל המים, מדוע לא חוששים שיכנס חזרה מהמים לכלי?**

הרמב"ן הסביר שכשהמים רותחים הטעם אינו חוזר ונבלע בכלי:

הר"ן על הרי"ף מסכת חולין דף מד עמוד א:

הרמב"ן ז"ל פירש... אמאי לא חיישינן שאף על פי שהמים מפליטין הכלי, שהכלי חוזר ובולע מהו?... **טבע המים עם הכלים להפליט מה שבתוכן ולא להבליע**, ולפי זה מגעילין ביורה אסורה **שכל זמן שהמים רותחין אין הכלים בולעין**... ולפי זה מגעילין כלי ואפילו בן יומו במים שאין בהם ששים ומגעילין אפילו בכלי אסור בן יומו.

לעומת זאת, כתבו כמה מהראשונים, שהטעם שנפלט למים עשוי לחזור לכלי, ולכן הורו שאין להכשיר כלים בהגעלה אלא כאשר טעם האיסור יתבטל בשישים במי ההגעלה או כאשר הטעם שבכלי פגום (כגון שלא השתמשו בו 24 שעות - אינו 'בן יומ'), כך שגם אם יחזור הטעם ויבלע בכלי - לא יאסור אותו:

הר"ן על הרי"ף שם:

אין זה דעת רבינו יצחק ז"ל, שהוא כתב שאין מגעילין כלי בן יומו אלא אם כן יש במים ששים מפני שיש לחוש שלא יחזור ויבלע פליטתו... בשאינו בן יומו אין לחוש שמא יחזור ויבלע שהרי פגום הוא.

❖ **כאשר מגעיל כמה כלים, האם צריך שיהיו במי ההגעלה 60 כנגד אותו כלי או כנגד כל הכלים המוכשרים?**

וכן נפסק להלכה:

משנה ברורה סימן תנב ס"ק א:

ענין הגעלה הוא דרתיחת המים מוציא את הבלוע בכלי. אבל יש לחוש דאחר שמוציאה את הבלוע יחזור ויבלע בכלי מה שפלטתה, ומפני חשש זה כתבו הפוסקים דאין להגעיל רק כלי שאינו בן יומו, דאז אף אם יבלע מה שפלט הרי לפגם הוא, או שיהיה במים ששים לבטל את פליטת האיסור.

האחרונים כתבו, שישנה דרך להכשיר גם כלי 'בן יומ':

חזון איש אורח חיים סימן קכב אות ו (ע"פ השו"ע יו"ד צה, ד):

כלי שטף שמגעילו בן יומו ואין במים ס' נגד הכלי, דבעלמא לא

השימוש הרגילה בו:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תנא סעיף ו:

כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו. הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשר.

דייק הגר"י יוסף, שאופן ההכשרה נקבע על פי אופן השימוש הרגיל, אולם חיוב ההכשרה אינו תלוי בכך:

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן תנא:

בכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו לענין הכשרתו לפסח, שאם השתמשו בכלי זה ברוב פעמים באמצעות רוטב, הכשרו בהגעלה, ואם רוב פעמים השתמשו בו ביבש, צריך ליבון. אולם כלי שרוב תשמישו היה בהיתר, ופעם אחת השתמשו בו בחמץ, אין הולכים בזה אחר רוב תשמישו, אלא כלי זה צריך הכשר.

אבל הרמ"א כתב שהמנהג להחמיר לחשוש גם למיעוט תשמישו:

הגהות הרמ"א שם:

יש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון, וכן הוא המנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון, כגון כפות וכדומה לזה.

נחלקו פוסקי האשכנזים האם הולכים אחר 'רוב תשמישו' גם כאשר פירוש הדברים שאין אפשרות להכשיר הכלי:

שער הציון סימן תנא ס"ק נא:

כתב הפרי מגדים דלפי זה קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מן הגחלים אין לו תקנה, דהלא צריך לכתחלה ללבנו ויהיה ניתן על ידי הליבון. ובספר בית מאיר מצאתי דמכל מקום בקערות אלו אם ידוע שאינן בני יומן מתשמיש זה של אפית עוגות נוכל לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה.

❖ מה הדין לפי הבית מאיר, בכלי שעיקר תשמישו בקר, ולפעמים משתמשים בו בכלי ראשון, ואין אפשרות להגעילו?

ו. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המכנה':

תורת המכנה חלק ג נספח ז:

א. כלים שמועילה להם הגעלה, ניתן להכשירם באמצעות הכנסה למים רותחים.

ב. לכתחילה יש להכשיר כלים לפסח על פי שימושם החמור, ובדיעבד על פי רוב תשמישם.

ג. לכתחילה יש להשבית את הכלים 24 לפני ההגעלה. בשעת הדחק ניתן להגעיל כלים גם אם לא חלפו 24 שעות, ובתנאי שכמות מי ההגעלה תהיה פי ששים מדפנות הכלים, או שיערבו במי ההכשרה חומר שיפגום את טעמם (כסבון חריף או חומר מריח).

ד. מיד לאחר ההגעלה נוהגים להדיח את הכלים במים קרים, ובדיעבד אין הדחה זו מעכבת, ובשעת הדחק אין צורך להדיחם.

ה. כלים שאינם בני יומן, למנהג הספרדים ניתן להגעילם בחול המועד, אך נהגו האשכנזים שלא להגעיל כלל במהלך הפסח. אמנם, חיילים אשכנזים שלא התאפשר להם להכשיר כלים קודם פסח, רשאים בדלית ברירה להכשירם בפסח עצמו, בליבון קל או בהגעלה, ובלבד שיפגמו (בסבון) את מי ההגעלה.

אולם הרמ"א כתב שנהגו להחמיר בדבר:

שולחן ערוך סימן תנב סעיף ב:

נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומן.

וכן מנהג האשכנזים:

משנה ברורה סימן תנב ס"ק יג:

נהגו לכתחלה להחמיר בכל החומרות ואפילו אם מגעיל בשעה ד' או קודם - ואף היורה שמגעילין בה, נוהגין להגעיל אותם מקודם אף כשהיא אינה בן יומא.

❖ דייק בלשון המשנה ברורה - מהי ההוראה לכתחילה, ומהו הדין בשעת הדחק?

יש אף מהספרדים שנהגו להחמיר בזה:

כף החיים ס"ק לד:

אנחנו נוהגין שלא להגעיל שום כלי בן יומן.

אולם רבים מפוסקי הספרדים הורו מעיקר הדין כדעת השו"ע:

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן תנב:

אם רוצה להגעיל כלי כשהוא בן יומן, דהיינו שהשתמשו בו בחמץ בתוך עשרים וארבע שעות, לדעת מרן השלחן ערוך יש להקל, אם מגעילו קודם זמן איסורו, אלא שיש נוהגים להחמיר בזה.

ד. הגעלה בפסח

נחלקו הראשונים האם טעם פגום של חמץ אוסר את המאכל (כגון שבישלו מאכל כשר לפסח בכלי חמץ שאינו 'בן יומן'). למעשה פסק השו"ע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תמז סעיף י:

נותן טעם לפגם מותר גם בפסח.

אבל הרמ"א כתב:

הגהות הרמ"א שם:

הגה: ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו (בשיעור של פחות משישים) ונותן טעם לפגם אסור.

ערוה"ש דייק מלשון הרמ"א שלא החמיר בכך מעיקר הדין, ולכן בשעת דחק גדולה יש להקל:

ערוך השולחן אורח חיים סימן תמז סעיף כא:

אמנם במקום שאין מנהג המיקל בנותן טעם לפגם לא הפסיד (מג"א) ואפילו בפחות מס' מותר (ח"י), דכן עיקר לדינא. ולפי זה המבשל בפסח בכלי חמץ שאינו בן יומא מותר התבשיל כמו בשארי איסורים ומכל מקום אין להורות כן רק לעני ולא לעשיר.

בהתאם לדבריו הנ"ל, כתב הרמ"א, שאין להכשיר כלים בחול המועד פסח:

הגהות הרמ"א אורח חיים סימן תנב סעיף א:

אם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח, שאז חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובוולע. אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח.

❖ מה ההבדל בין הגעלה לליבון כשרוצה להכשיר כלים בחול המועד פסח?

ה. רוב תשמישו ומיעוט תשמישו

כתב השו"ע, שההכשרה הנצרכת לכלי נקבעת על פי דרך

